

Я.С. Кушка

Методика навчання співу

ПОСІБНИК З ОСНОВ
ВОКАЛЬНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

*Схвалено Міністерством культури
і туризму України*

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА — БОГДАН

УДК 78.7
ББК 74.266.7
К96

Рецензенти:

професор Київської національної музичної академії
ім. П.І. Чайковського, народна артистка України
Петриненко Д.Г.

доцент кафедри вокалу Львівської національної музичної
академії ім. М.В. Лисенка, заслужений артист України
Дудар В.В.

викладач вищої категорії Тернопільського музичного училища
ім. С. Крушельницької, заслужений діяч мистецтв України
Левенець І.П.

*Схвалено Міністерством культури і туризму для використання
в навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів культури
і мистецтв I–II рівнів акредитації
(лист № 1486/7-4/13-08 від 18.12.2008)*

Кушка Я.С.

К96 **Методика навчання співу: Посібник з основ вокальної майс-**
терності. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2010. — 288 с.
ISBN 978-966-10-0674-3

У пропонованому посібнику подано основи вокального виконавства і техніки постави голосу, поєднано методи вокальної майстерності з принципами загального музичного виховання, спираючись на новітні здобутки музичної й вокальної педагогіки. Методичні настанови, які розглядаються у виданні, мають допомогти студентам осмислити зміст, завдання і методи вокального виховання. Вивчення теорії і практики спрямовано на формування в них зацікавлення педагогічною діяльністю в царині співу.

Для викладачів, учнів та студентів середніх і вищих мистецьких закладів I та II рівнів акредитації, які опановують фах «Спів», а також усіх, хто цікавиться музикою.

УДК78.7
ББК 74.266.7

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва*

ISBN 978-966-10-0674-3

© Кушка Я.С., 2010
© Навчальна книга — Богдан,
макет, художнє оформлення, 2010

Розділ І.

МЕТОДИКА І МУЗИЧНА ПЕДАГОГІКА

Методика навчання співу як дисципліна

У системі загального музичного виховання методика співу займає значне місце. Це — дисципліна, яка визначає завдання, зміст, організацію форм і методів музичної та вокальної роботи.

Методика навчання співу як фахова дисципліна покликана створити міцну основу для підготовки спеціаліста, здатного впроваджувати в життя передові методи і тенденції сучасної вокальної науки та музичної педагогіки. Зокрема в музичних школах, школах мистецтв, вокальних студіях, організовуючи музичне життя в позаурочний час у загальноосвітніх школах.

Слово «методика» походить від грецького «методос», що буквально означає «шлях до чогось», «спосіб» і відповідає на запитання «як?», «яким чином?» його використати.

МЕТОД — це сукупність принципів і заходів, спрямованих на розкриття дійсності. В даному випадку пізнання її через музику, яка відображує багатогранність життя.

Дисципліна «Методика навчання співу» як частина методики музичного виховання визначає вибір необхідних принципів пізнання, спрямованих на вивчення впливу музики на особистість та різні аспекти її життя.

Є два поняття методики:

- у широкому розумінні — це галузь педагогічної науки, яка становить теорію вивчення різних дисциплін;
- у вузькому розумінні — це теорія вивчення якоїсь конкретної дисципліни, в даному випадку — розкриття шляхів, форм музичного виховання та навчання дітей і аматорів за допомогою співу.

Аналізуючи будь-яке конкретне методичне питання, необхідно спиратися на основні положення педагогіки, психології, етики,

естетики, моралі, соціології, суміжних мистецтв, оскільки курс методики тісно пов'язаний з цими науками.

Навчальні програми музичних вузів покликані виховувати висококваліфікованих вокалістів, добре підготовлених до професійної і творчої педагогічної діяльності, всебічно інтелектуально розвинутих не лише в музичному та технічному розумінні, а й здатного вирішувати складні художньо-естетичні завдання.

Щоб досягти майстерності, кожен музикант повинен досконало володіти своїм інструментом, знати його технічні можливості та ігрові особливості. Зазначимо, що вокаліст більше, ніж будь-хто має знати фізичну природу свого інструмента, адже він сам його творить і вдосконалює, а інструменталіст отримує готовим.

Голосовий апарат співака знаходиться під впливом як механічних, так і психофізіологічних законів, тому знання основних закономірностей, що лежать в основі роботи цього «живого музичного інструмента», є необхідною умовою його успішного створення, збереження, вдосконалення та розвитку.

Знання природи голосу співакові потрібні не лише для того, щоб навчитися керувати ним, знаходити приховані ресурси, оберігати від різного роду розладів, а й щоб уміти грамотно передати свої уявлення про нього і співацький досвід іншим, що дуже важливо для вокально-педагогічної діяльності.

Методика навчання співу передбачає вивчення теоретичних основ вокального виховання, набуття та осмислення досвіду, різних форм і методів вокальної роботи з дітьми та юнацтвом в індивідуальних та групових формах занять.

Методика навчання співу невідривна від циклу дисциплін вокального факультету. А саме: постави голосу, ансамблю, сценічної практики, загальної педагогіки, музичної психології, фізіології та педагогічної практики. В процесі вивчення загальних дисциплін здійснюється повноцінна підготовка вокаліста.

Мета «Методики навчання співу» — дати таку систему знань, вмінь і навичок з постави голосу, насамперед дітей і юнацтва, яка допоможе випускникам плідно приєднатися до творчої праці з різних форм музично-естетичної діяльності. Вона створить для них фундамент для нових педагогічних ініціатив.

Головною формою викладання дисципліни «Методика навчання співу» є комплексний або цілісний урок, де поєднані основні види навчання: лекції, бесіди, пояснення, відвідування занять педагогів

вокалу, обговорення уроків, проведених іншими студентами, анотації до прочитаних книжок, аналіз ситуацій, що виникають в процесі підпрактики, складання щоденників спостережень за розвитком голосу учня, складання планів уроків з учнем чи групою тощо.

Зауважимо, що теоретичний шлях вивчення методики та накопичення знань і навичок не єдиний. Важливим способом набуття досвіду є відвідування концертів співаків, ансамблів, хорів, а також їх репетицій з наступним обговоренням виконаного ними репертуару.

Вступаючи в професійне життя, співак, як майбутній музичний вихователь, вокальний педагог повинен:

- *знати і володіти сучасними методиками музичної педагогіки та співу;*
- *сприяти ефективності музичного та співочого виховання учнів;*
- *володіти організаційними методами роботи;*
- *володіти культурою мовлення, щоб пояснити учням зміст взятих ним методів;*
- *вміти демонструвати вокальні твори;*
- *цілеспрямовано готувати голос до виконання, правильно формувати його тембр;*
- *вміти аналізувати як музичні твори, стилі та манери виконання, так і окремі явища культури.*

Сучасний вокальний педагог не лише виконавець, а й теоретик своєї справи. Він повинен ознайомитися з працями педагогів і дослідників голосу: С. Ржевкіна, Л. Работнова, Ф. Заседателева, Л. Дмитрієва, Р. Юсона та інших, які вплинули на розвиток теоретичних основ співочого звуковідтворення.

У XX столітті та сьогодні в Україні проблемами співацького голосу ґрунтовно займалися Л. Заріцький, брати Триноси — Леонід і Віталій (нині покійний) та інші. Багато цікавого, зокрема в дитяче вокальне виховання, вніс російський фонопед В. Ємельянов.

Відомо, що без розвитку теорії не можна сподіватися на значні успіхи у розвитку вокальної педагогіки та практики. Корисною для вокальної методології є фундаментальна праця «Основи фізіології і патології голосу співаків», автор Л. Работнов, в якій висвітлюються питання анатомії та фізіології голосового апарату. Тут викладено й механіку рухів дихальної системи та процесу звуковідтворення, що важливо для знань співаків і вокальних педагогів.

Р. Юсон у своїй книзі «Співочий голос» торкається нейромоторної природи коливань голосових зв'язок, яка криється у нейрохронаксичній теорії звуковідтворення, що спирається на об'єктивний метод зміни збудливості нервових і мускульних тканин. Він доводить, що частота коливань голосових зв'язок залежить від кількості імпульсів, які подразнюють голосові зв'язки.

Дослідження співацького голосу С. Ржевкіним викликали до життя поняття «високої співочої форманти», яка, в свою чергу, породила подальші праці щодо її вивчення.

Окремі педагоги-вокалісти, не враховуючи науково обґрунтованих методів, створюють свої «школи», відірвані від принципів вокальної методології, чим вносять безлад у виховання молодих співаків. А наша молодь заслуговує кращого, бо обдарована прекрасними голосами, які треба вміло та дбайливо опрацьовувати, адже здібності — музикальність і співучість притаманні нашому народові.

Наспівність, протяжність звучання, глибока душевність, пошук нових інтонацій, щирість почуттів, бережливе ставлення до слова, декламаційна виразність — це основа правдивої вокальної школи, яка іде з глибин народного співу та є важливим фактором становлення співака.

Викладач вокалу, озброєний справжньою методологією, перевіреною довголітньою практикою досвідчених педагогів-вокалістів, повинен діяти за принципом «не нашкодь». Він має твердо знати, чути й мати в своїй уяві зразок співочого голосу, що базується на тембрі, однаковому впродовж усього діапазону.

Вчитель співу не може бачити механізму голосового апарату, але він повинен уявляти та спрямовувати його роботу, керуючись своїм вокальним слухом. Про це написано в працях педагогів-практиків.

Українські співаки та вокальні педагоги зробили значний внесок у розвиток вокальної методики та практики співу.

М.В. Микиша у своїй праці «Практичні основи вокального мистецтва» розкрив теоретичні та практичні питання вокальної майстерності, виклав основні принципи виховання молодого співака.

У праці «Поради співакам-солістам» Л.П. Дорошенко описала співацькі голоси, розкрила проблеми дихання, звуковідтворення та пов'язану з ним роль резонаторів як механізмів формування тембру голосу тощо. Автор вказала на вади, які впливають на звучання,

шкодять якості голосу, порадила співакам, як їх позбутися, та подала вправи для формування та вирівнювання голосу.

Д.Г. Євтушенко у «Роздумах про голос» розказує, як слід починати роботу над поставою голосу, пояснює природність основ високоефективного звуковідтворення в процесі співу, важливість психологічного налаштування виконавця, роль техніки у виконавстві та значення співування музичних творів.

Виходячи зі змісту праць вищезгаданих вокальних педагогів і дослідників голосового апарату, напрошується висновок, що постава голосу — це правильний вибір методів і засобів розвитку та удосконалення його на підставі точного визначеного тембру. Щоправда, вокальна педагогіка послуговується не лише згаданими роботами, а й новими, бо вона розвивається і поповнюється.

Вокальна педагогіка у своїм розвитку поділяється на два етапи.

Перший — передбачає вироблення вокально-технічних навичок і засвоєння прийомів співочого голосоведення з відповідним впливом педагога на роботу голосового апарату.

Другий — це вивчення та засвоєння творів вокальної літератури (технічної та художньої) з відповідним ступенем розкриття художнього задуму.

Перший етап є фундаментом для другого, бо, незважаючи на виняткову обдарованість співака від природи, без гарної вокальної школи він не зможе повністю розкрити художній зміст твору.

Методика навчання співу розглядає проблеми не лише вокального вдосконалення, а й музичного виховання в цілому.

Як частина естетичного, музичне виховання передбачає цілеспрямований і систематичний розвиток наступних здібностей дітей. А саме — формування емоційної чутливості, здатності глибоко розуміти та переживати художні образи мистецтва.

Найважливішою метою музичного виховання є формування загальної музичної культури, підвищення мистецького рівня дітей різного віку, виховання молодого покоління у дусі національно-культурного розвитку України, яке здійснюється на засадах гуманізму, здобутках рідної музичної культури та поваги до мистецтва інших народів.

Музичне виховання є найважливішим процесом у побудові музичної культури суспільства, а також суттєвим елементом культурного зростання людства. Саме у дитинстві закладаються форми

сприйняття дійсності, риси характеру особи, її погляди, почуття, типи поведінки, які в майбутньому стануть основою культури.

Кожна країна має свій досвід виховання та методику його впровадження, яка безперервно поповнюється та збагачується. Педагоги та методисти різних країн, постійно спілкуючись, обмінюються досвідом, поліпшуючи свої здобутки. Музика, як основний ключ до культурно-естетичного багатства людини, поєднує в собі дві тенденції: національну та загальнолюдську, а тому музичне виховання слід будувати, враховуючи їхню взаємодію.

Незважаючи на демократичність у вирішенні проблем національного та міжнаціонального, вирішальний вплив на музичне виховання підростаючого покоління справляє генетика. Діти легше і стабільніше засвоюють рідне, а на його основі інтенсивніше поповнюють власний музичний набуток загальнолюдськими цінностями.

Краса музики породжує любов до неї, потребу в ній, необхідність її слухати, сприймати, виконувати й творити. Але для ефективності виховання педагог повинен поєднувати музику з життєвим досвідом і навколишнім світом учня. На даних засадах останній свідомо сприйматиме, порівнюватиме та вноситиме щось своє в розуміння музики, яка зробить його почуття та ставлення до мистецтва органічним та глибоким.

Сучасне музичне виховання базується на здобутках попередніх поколінь, хоч ці досягнення не завжди були загальнодоступними та всеохоплюючими, однак вони несли в собі зерна загальних ідей просвіти та конкретні методичні поради.

Видатний педагог ХХ ст. В. Сухомлинський, називаючи музику могутнім засобом естетичного виховання, стверджував, що вміти слухати та розуміти музику — одна з елементарних ознак естетичної культури, без якої неможливо уявити цілісного виховання... «Музика, — казав він, — могутнє джерело думки. Без музичного виховання неможливий повноцінний розумовий розвиток дитини... Розвиваючи чутливість дитини до музики, ми ошляхетнюємо її думки та прагнення».

Отже, музичне виховання є засобом формування інтелекту, культури почуттів та моралі, бо музика має величезний емоційний вплив на людину, робить її духовно вищою, чистішою, кращою. Більшість художніх та музичних образів — це культурно-естетичні ідеали.

Про ці особливості музики писав Д. Шостакович, зазначаючи, що ми не знаємо жодного музичного твору, який би виховував злобу, ненависть, розбій... Можливо, хтось і створював такі, але вони не можуть бути великим мистецтвом. Вони зникли безслідно, а люди бережуть в пам'яті тільки те, що допомагає їм боротися за кращий світ.

А ще музику називають «школою почуттів», бо, залежно від змісту творів, вона може будити різні емоції, які ведуть людину до духовного зросту. Спілкування дитини з музикою від раннього віку формує естетичний смак, сприяє розвитку здатності глибоко відчувати й розуміти мистецтво, допоможе полюбити його на все життя.

Основна мета мистецтва музики — розвивати творчі сили, виховувати любов до прекрасного, прищеплювати дітям почуття особистої гідності.

Але високі результати у виховній роботі з дітьми дасть лише комплекс освітніх дисциплін.

Музична література дає можливість зрозуміти стилі різних епох та композиторів, жанри музики та її зміст.

Історія дає поняття про те, які епохи існували в культурі народів світу, як вони склалися, які їх ознаки та назви.

Література в художніх образах представляє описи подій, постатей певних епох.

Образотворче мистецтво показує в фарбах, лініях, скульптурних формах життя людей.

Театр засобами режисури, акторської гри, пластики показує життя, наближене до реального.

Музика у звукових образах відтворює різні явища життя, людські характери, почуття, емоції.

У процесі музичного виховання діти навчаються поєднувати знання зі згаданих предметів і використовувати їх при розкритті художніх образів.

Запитання та завдання.

1. Поясніть походження назви дисципліни методика.
2. Що вивчає методика?
3. Охарактеризуйте два поняття методики.
4. З якими науками пов'язана методика?
5. З якими фаховими предметами вокального відділу пов'язана методика?